

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Sosiaali-, kasvatus- ja opetusalan järjestelmät osallistajina

Professori (emer.) Jaakko Virkkunen
Toiminnan, kehityksen ja oppimisen tutkimusyksikkö
CRADLE

Teemat, joita käsittelen

- Osallistuminen toimintaa osallistumisena
- Osallistaminen toimijuuden tukemisena
- Järjestelmät osallistajina
  - suoritetuotannon logiikka
  - kohdennetun suoritetuotannon logiikka
  - yhteiskehittelyn logiikka

Osallistuminen toimintaan osallistumisena

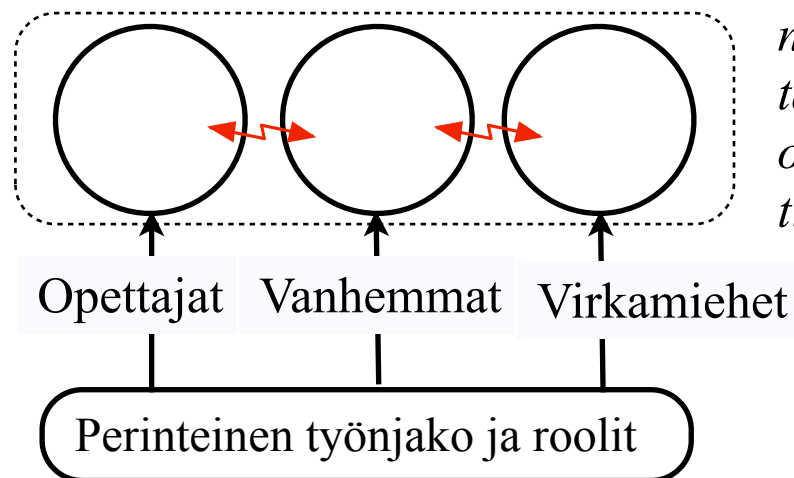
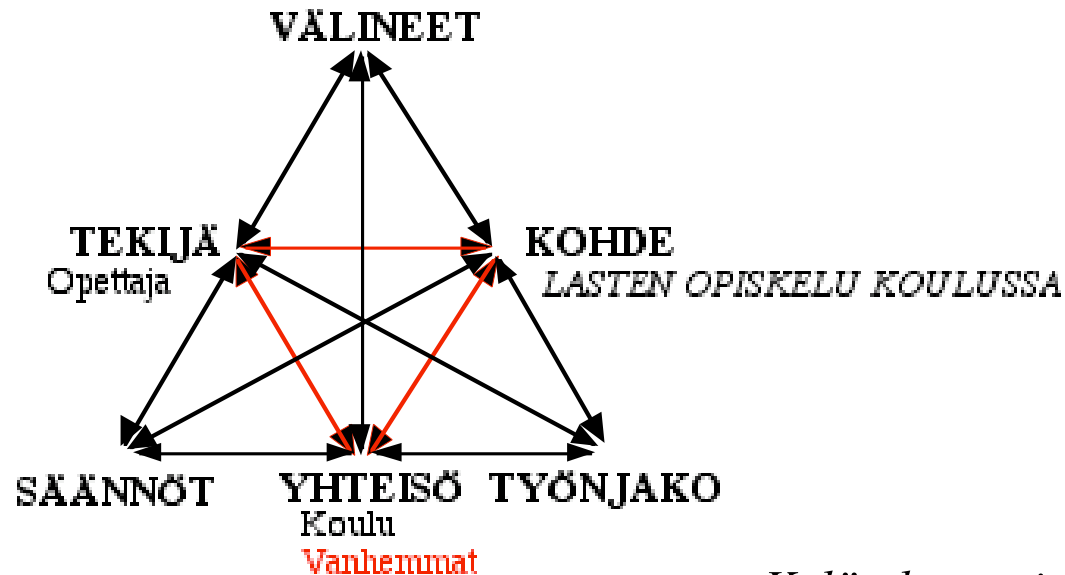

Osallistuminen

- Osallistuminen on osallistumista yhteiseen toimintaan
  - työ, kodin ylläpito ja lasten hoitaminen, kansalaisjärjestötoiminta, harrastustoiminta, opiskelu jne.
- Toiminnalla on aina kohde, asia, johon vaikutetaan ja tuotos (idea tuotoksesta), joka tuotetaan
  - Kohde on jotain todellista, jotain, jota muokataan, jota tehdään yhdessä, joka muuttuu tekojen seurauksena
  - Kohde ei ole tavoite, mutta yksilöiden kohteeseen suuntautuneilla teoilla on tavoite.
  - Yhteisen toiminnan kohde on samalla sen motiivi ja tarkoitus (mitä, miksi tuotetaan)
  - Yksilöt voivat osallistua yhteiseen toimintaan eri syistä ja kokea osallistumisen eri tavoin mielekkääksi

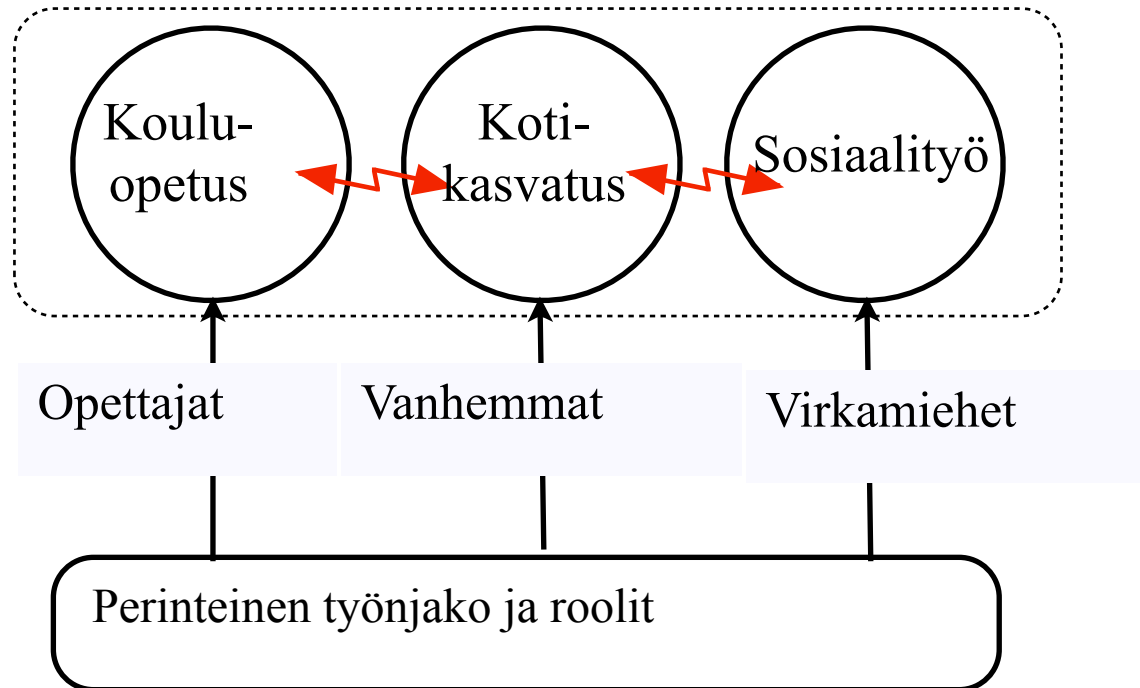
Kenen kohde, mikä tarkoitus? Koulu afrikkalaisessa maalaiskylässä

*Kylän lasten ja nuorten kasvat-
taminen: kaikki
osapuolet moit-
tivat toisiaan.*

*Kylän
lasten
ja nuorten
kasvat-
taminen.*

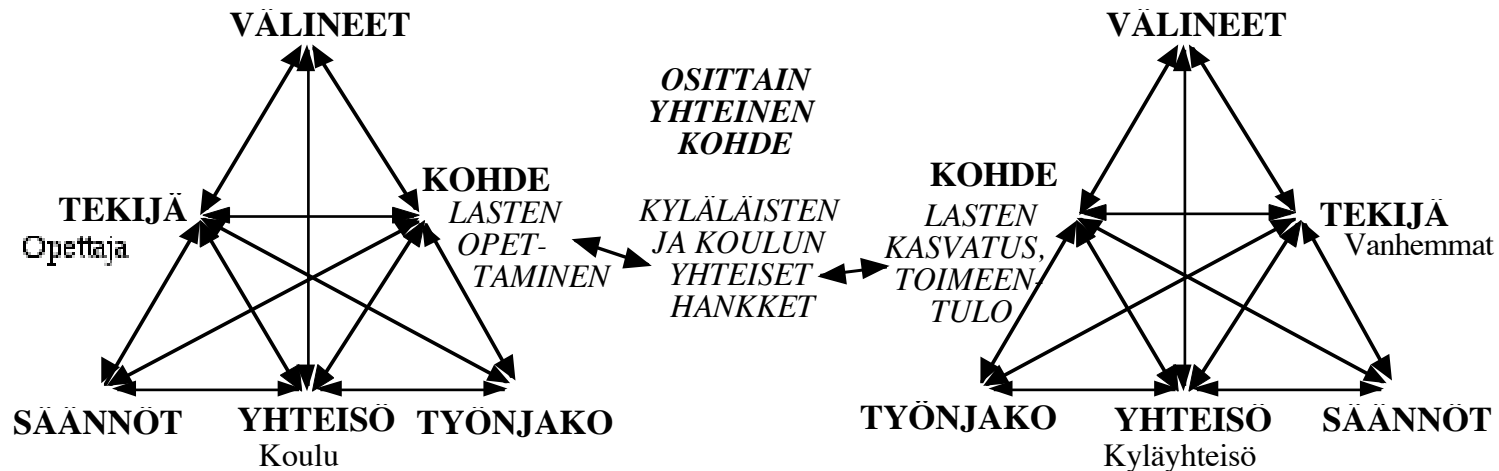

*Kaikki osapuolet kokivat kasvatustyönsä hyvin
ristiriitaiseksi ja moittivat toisiaan velvollisuuk-
siensa laiminlyömisestä.*

Ratkaisuna osittain yhteinen kohde

Tutkijat järjestivät kokouksen, jossa osapuolet kävivät yhdessä läpi tilanteeseen johtaneen kehityksen ja etsivät keinoja sen ratkaisemiseksi. Tuloksena syntyi koulun, oppilaiden ja vanhempien yhteisiä tuotannollisia projekteja.

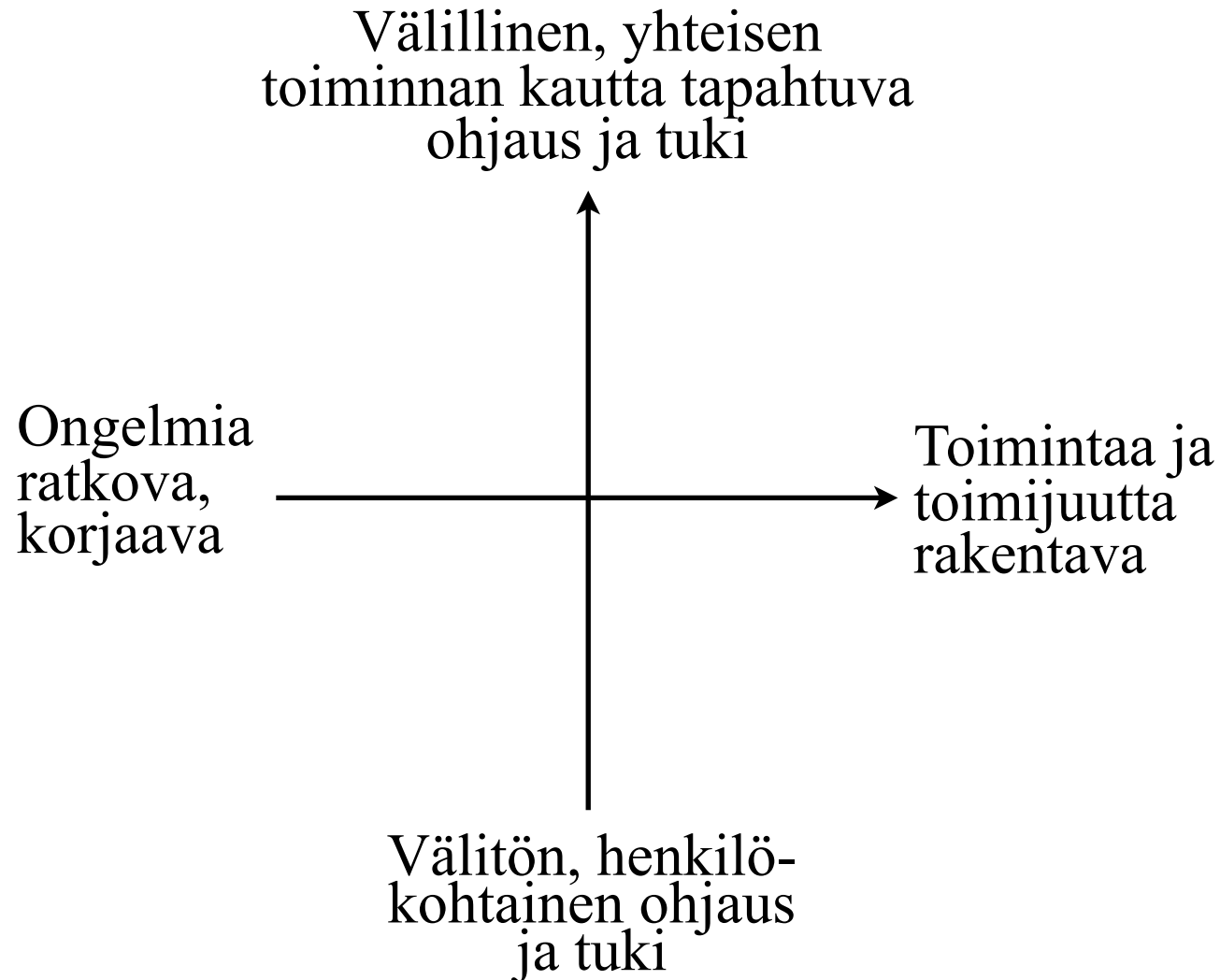
Kaksi kohdetta

- Vanhempainkokous, jossa opettajat käsittelivät oppilaiden käytösongelmia. Yhteisen keskustelun kohteena olivat oppilaat, jotka nähtiin jotenkin ongelmallisina.
- Yhteinen tuotannollinen projekti, jossa oppilaat osoittautuivat neuvokkaiksi, eri aineiden opettajat ja kyläläiset keksivät monia tapoja osallistua ja hankkia voimavaroja kylän ulkopuolelta.

Sosiaaliohjauksen erilaisia toimintamuotoja

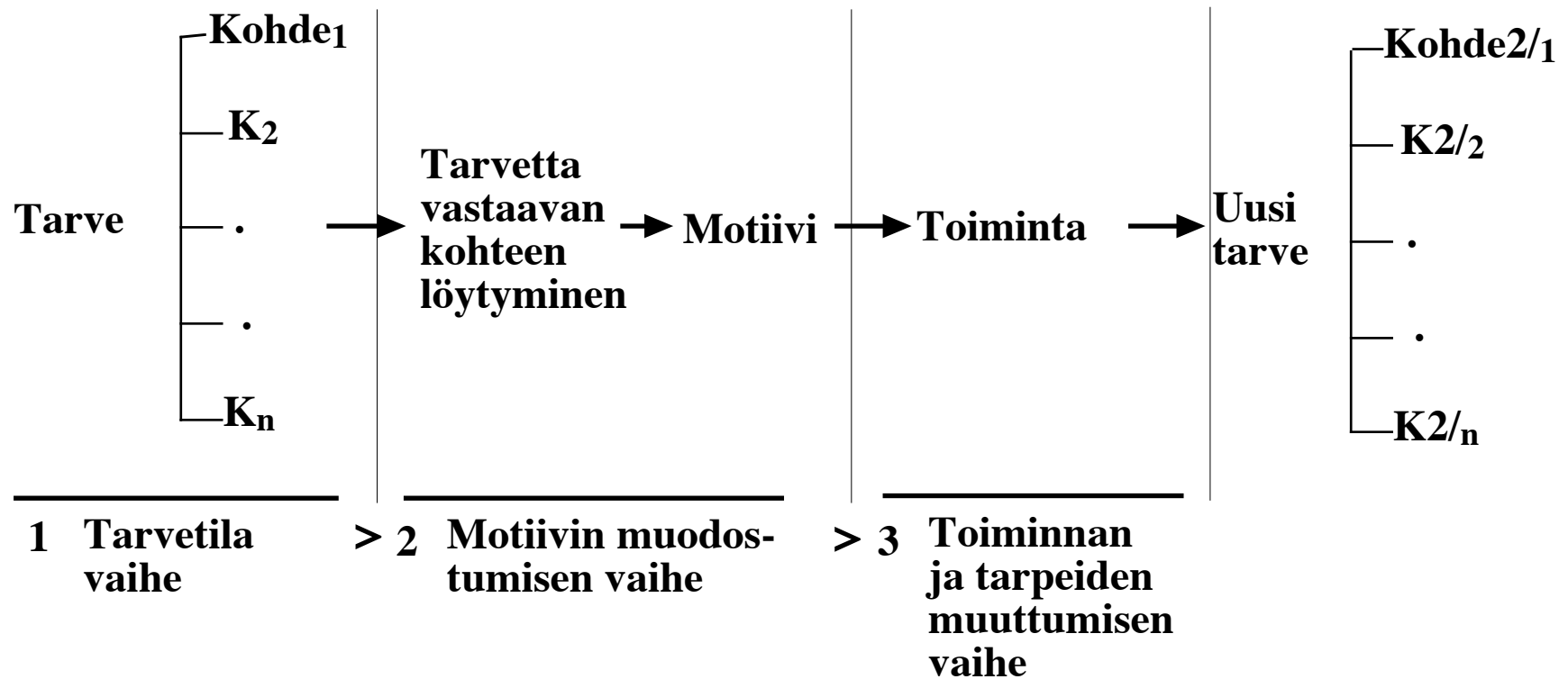

Osallistaminen toimijuuden tukemisena

Toiminnan kehitys

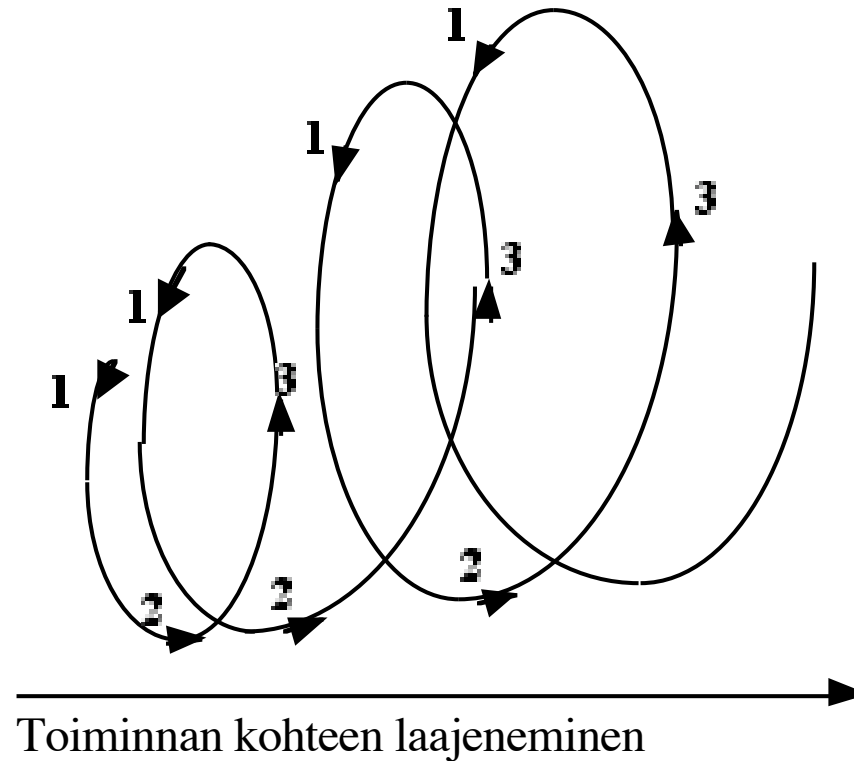

*1. Murroskohta:
ei ole löydetty
toimintaa, joka
tyydyttäisi tarpeen*

*2. Murroskohta:
vakkintunut toiminta
ei tyydytä kehkeyty-
nyttä uutta tarvetta*

Toiminta kehittyy laajenevina kehinä, on löydettävä alkupisteitä ja autettava uusien tarvetilavaiheiden yli

1. = Tarvetila

2. = Kohteen löytyminen, motiivin muodostuminen

3. = Toiminnan ja tarpeiden muuttuminen

Toimijuus ja toiminnan itsesäätely

- Ihminen säätelee omaa toimintaansa tekemällä itselleen merkkejä virikkeiksi, jotka auttavat muistia, ajattelua, tahdonmuodostusta ja päätöksentekoa
- Tällaisten merkkien avulla ihminen
  - irrottautuu välittömään tilanteeseensa sisältyvien yllykkeiden ja uhkien välittömästä vaikutuksesta ja
  - tekee itselleen mahdolliseksi pitkäjänteisen toiminnan ja jopa "kulkemisen vastavirtaan"

Henkilön lähikehityksen vyöhyke

- Ero sen välillä, mihin henkilö tällä hetkellä pystyy itsenäisesti ja mihin hän pystyy saadessaan tukea toiselta henkilöltä
- Tuki voi olla
  - mahdollisuus jäsentää tilannettaan ja ajatuksiaan keskustelemalla toisen henkilön kanssa
  - toiselta henkilöltä saatu uusi näkökulma, idea tai tieto
  - toiselta henkilöltä saatu väline tai resurssi
- Sen ei tarvitse olla suoranaista neuvomista
- Kun kysymys on uusista asioista, henkilön itsenäinen suoritus on yleensä heikompi kuin suoritus sosiaalisessa tilanteessa

Toimijuuden tukeminen – esimerkkinä kehitysvuoropuhelumenetelmä (L. Mott, 1992)

- Vuoropuhelun osapuolet
  - tukihenkilö ja henkilö, joka pohtii vaihtoehtojaan
- Ensimmäinen vuoropuhelu
  - tukihenkilöllä on sarja kysymyksiä, joihin vastaaminen auttaa henkilöä hahmottamaan tilannettaan ja jäsentämään ajatuksiaan
  - tukihenkilö esittää kysymykset vuoropuhelussa yksi kerrallaan ja kuuntelee, kun henkilö kuvaa tilannettaan vastaamalla niihin
  - keskustelu nauhoitetaan
- Analyysi
  - kumpikin kuuntelee nauhan ja arvioi valmiin jäsennyksen pohjalta henkilön ajankohtaisia kehityshaasteita, totuttuja tapoja käsillä ongelmia sekä tämän tarpeita ja tavoitteita
- Toinen vuoropuhelu
  - osapuolet vertailevat analyysensä ja pyrkivät yhdessä keskustellen löytämään sellaisen konkreettisen toiminnan kohteen, joka auttaa henkilöä kehittymään haluamaansa suuntaan, sekä kohteen toteuttamiseksi tarvittavan sosiaalisen tuen

Mitä kehitysvuoropuhelussa tapahtuu

- Henkilö tunnistaa, missä toiminnan kehityksen vaiheessa hän on
- Henkilö jäsentää tarpeitaan etsii ja usein löytää konkreettisen kohteen, joka auttaa häntä etenemään, sekä suunnittelee ensimmäiset askelet ja niiden ottamisessa mahdollisen sosiaalisen tuen
- Oman puheen kuunteleminen auttaa ottamaan etäisyyttä omaan totunnaiseen ajatteluun, mutta samalla se vahvistaa omaa ääntä ja omien totunnaisten ajatuskaavojen kyseenalaistamista (*sanoinko, mitä todella itse ajattelen vai mitä yleensä sanon*)
- Henkilö tekee kehitysvuoropuhelussa itselleen välineen, jolla hän ohjaa omaa kehitystään ja oppimistaan

Järjestelmät osallistajina

Suoritetuotannon logiikka

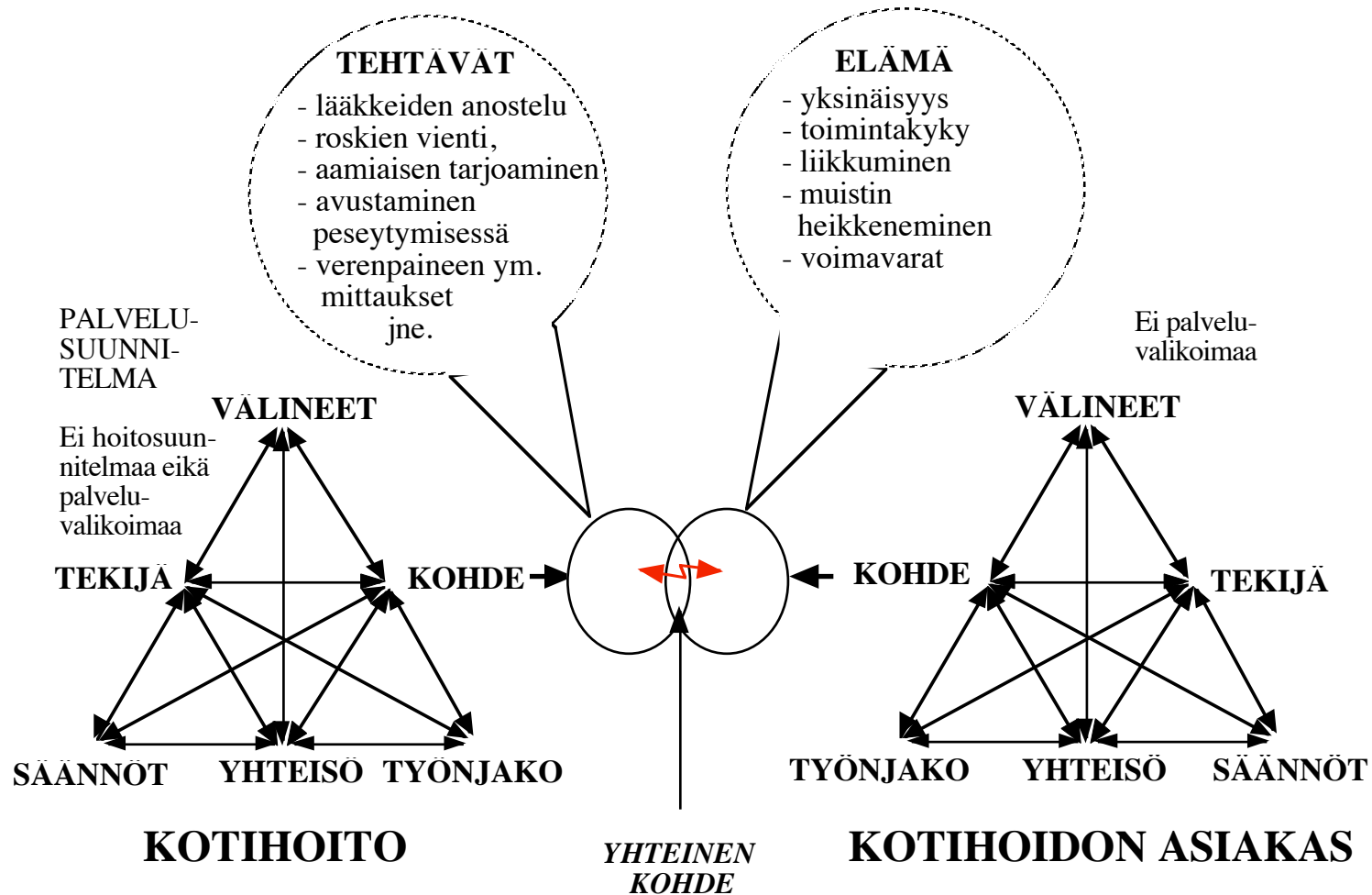
Monien asiakkaiden tarpeista erotetaan ja irrotetaan jokin, rajattu kohde tai joitakin rajattuja kohteita, jotka määritetään palvelutuotannon tuotteiksi ja tuotetaan samanlaisina kaikille asiakkaille. Sosiaalitoimen "tuotteet", "koulutuksen tuotteet" jne.

Syntyy tuottaja-kuluttaja -asetelma, jossa tuottaja vastaa vain ennalta määrättyihin tarpeisiin.

Kenen kohde, mikä tarkoitus?

Vanhusten kotihoito suoritetuotantona

Kohdennettu suoritetuotanto

Tuotteet on jaettu osiin ja rakennettu palveluvalikoimaksi. Asiakkaan kanssa käydään keskustelu siitä, millainen palveluyhdistelmä vastaa tämän tarpeita. Asiakas voi rakentaa valikoimasta itselleen sopivan yhdistelmän palveluja. Asiakkaalle tuotetaan tämän valitsema kokonaisuus.

Asiakkaan tarpeita tarkastellaan kerran tuottajan ennalta määrittämän palveluvalikoiman tarjoamien vaihtoehtojen kannalta. Väliaikana asiakas on palvelujen kuluttaja.

Yhteiskehittelytuotanto

Tuottaja ja asiakas arvioivat vuoropuhelussa asiakkaan tilannetta, siihen sisältyviä ristiriitoja ja tarpeita sekä asiakkaan resursseja ja mahdollisuuksia. Niitä suhteutetaan tuottajan mahdollisuuksiin ja ideoihin.

Tällä tavalla etsitään asiakkaan ja tuottajan yhteinen, asiakkaan toiminnan kehittämiseen liittyvä kohde, jonka toteuttamiseen molemmat ovat valmiita panostamaan.

Kohteen hahmottamisen jälkeen neuvotellaan siitä, mitä sen toteuttamiseksi tarvittavia konkreettisia tekoja kumpikin osapuoli sitoutuu toteuttamaan ja miten tilanteen edistymistä seurataan.

Osapuolet allekirjoittavat sopimuksen.

Yhteiskehittely vanhusten kotihoidon esimerkissä

Analysoidaan esim. vanhuksen liikuntakykyä ja sovitaan siitä, miten tämä pyrkii itse vahvistamaan lihaksistoaan ja miten kotihoidon työntekijä tukee häntä tässä neuvomalla ja poistamalla esteitä.

Tilanteessa ei ole palvelun tuottaja ja sen passiivinen kuluttaja, vaan kaksi yhteistyösapuolta, jotka pyrkivät toteuttamaan samaa asiaa yhdessä yhteensovitetuin toimenpitein. Neuvottelu koskee myös menettelyä ja keskinäistä työnjakoa toisin kuin palvelutuotannon malleissa.

Kun asetelma muuttuu näin, osapuolet tulevat tietoisiksi uusista tarpeista ja mahdollisuuksista ja voivat löytää niihin yhdessä luovia ratkaisuja.